

В. В. Снагощенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДИТЯЧИХ МУЗЕЇВ (XIX – початок XX ст.)

У статті розглянуто зарубіжний досвід створення та розвитку перших дитячих музеїв XIX – початку XX століття, проблему педагогічного впливу освітнього середовища дитячого музею на особистість. Ідеться також про формування філософських поглядів на освітню мету і завдання музею видатних педагогів XIX століття.

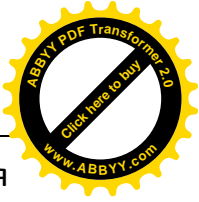
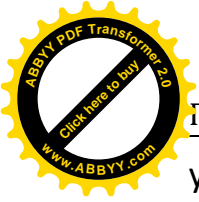
Ключові слова: дитячий музей, освітнє середовище, музейна педагогіка.

Постановка проблеми. Музей – це унікальне освітнє середовище, насичене високою силою інформаційної та емоційної взаємодії. Завдяки своїм сутнісним ознакам він має виняткові можливості для впливу на особистість, формування її світогляду та духовних цінностей. Він має специфічні можливості для освоєння реальності людського існування. Цей чинник є особливо актуальним для дитячого музею. Виховання дитини у спеціально створених умовах і пошук найбільш ефективних з них є однією з ключових проблем вітчизняної та зарубіжної педагогічної теорії і практики.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасні дослідження вітчизняних (Т. Белофастова, Л. Данилова, І. Калиниченко, Ю. Ключко, Ю. Павленко, І. Самсакова) та зарубіжних науковців (Й. Бенеш (J. Beneš), О. Ванслова, А. Грегорова (A. Gregorova), І. Косова, О. Медведєва, К. Патцвал (K. Patzwall), Б. Столяров, К. Шрайнер (K. Schreiner), М. Юхневич) свідчать про те, що музеї позитивно впливають на якість освіти. Особлива увага приділяється дитячим музеям. До цієї проблеми зверталися педагоги XIX – початку XX століття, а саме А. Ліхтварк, Г. Кершенштейнер, А. Зеленко, дедалі частіше апелюють до цієї проблеми й сучасні науковці – Н. Макарова, Б. Столяров, М. Юхневич та ін.

Мета статті – вивчити зарубіжний досвід зі створення та розвитку перших дитячих музеїв у XIX – на початку XX століттях, з'ясувати роль видатних педагогів XIX століття на освітню мету і завдання дитячих музеїв.

Виклад основного матеріалу. У середині XIX століття музейна діяльність характеризується пошуком нових форм організації освітнього простору, розробкою експозиційних новацій і способів взаємодії відвідувачів з музейними об'єктами. Формування філософських поглядів на мету і завдання музею відбувалося під впливом англійського письменника й теоретика мистецтва Дж. Рескіна (1819–1900), який убачав

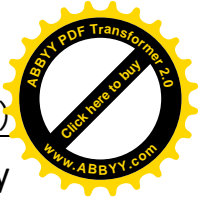
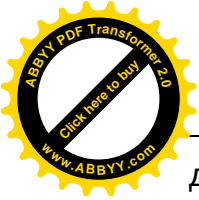
у музеях місце, де «життєві спостереження людини використовуються для розвитку й усвідомлення почуття душевної краси, школи тренування очей і рук для нової творчості» [5, 16]. Шляхи реалізації своїх задумів Дж. Рескін уявляв не зовсім чітко, але спробував здійснити їх під час створення музею св. Георга у Шеффілді.

Однією з перших спроб створення музею нового типу став Південно-Кенсінгтонський музей в Англії. Його творці вважали, що головне завдання музею полягає в тому, щоб сприяти поширенню мистецтва серед різних верств суспільства та впливати на рівень його освіченості. Музейні експозиції демонстрували твори мистецтва і художньо виконані предмети, яким належало впливати на свідомість відвідувачів. Приблизно у цьому ж напрямку розвивалася музейна діяльність у США. Найбільші музеї Нью-Йорка, Бостона, Чикаго, подібно до Кенсінгтонського, орієнтувалися на практичну корисність музейної експозиції. Уже перший досвід реорганізації діяльності музею виявив, що просвітительська функція не зовсім вдало узгоджувалася з новими поглядами на роль, місце і можливості цього соціального інституту в системі залучення дітей, зокрема школярів, до культурної спадщини. Проте усвідомлення обмеженості просвітництва як способу пізнання, що реалізовувався в музейному просторі, стимулювало активізацію дослідницької активності, яка згодом дістала назву музейно-педагогічна.

Ідея створення музейно-педагогічного простору, що був орієнтований винятково на дітей, виникла й одержала найбільш яскраве і багатоманітне втілення в Англії. З виникненням першого дитячого музею починається історія зовсім нового типу музею, у якому все – склад колекції, прийоми експонування, методи і форми роботи з аудиторією – має свою специфіку, зумовлену орієнтацією на інтереси і потреби дітей.

У 1872 р. принц Уельський у Лондоні відкрив Музей дитинства. Він став частиною Південно-Кенсінгтонського музею й спеціалізувався на збиранні раритетних речей, але особлива увага приділялася колекціонуванню костюмів, іграшок та ігор різних країн [5, 53]. Дитячий музей був надзвичайно популярним серед відвідувачів, але, незважаючи на це, лише з 20-х років ХХ ст. почав спеціалізуватися на роботі з дітьми і вчителями. Порівнюючи програму англійського музею з програмами дитячих музеїв США, які ставили собі за мету розвиток, навчання дитини і підготовку її до життя в суспільстві за допомогою музейних колекцій, вони мали обмежений характер [4, 17].

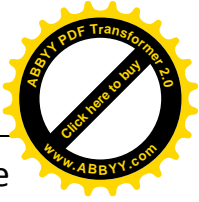
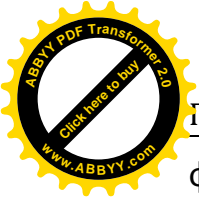
Багато вчених – батьківщиною дитячих музеїв вважають США, оскільки за період з 1899 по 1925 рр. тут з'явилася ціла група музеїв, які у своїй

діяльності спиралися на педагогічні концепції. Уперше дитячий музей у Сполучених Штатах Америки було відкрито у 1899 р. у Брукліні. Ініціатором його створення стала вчителька Анна Біллінг Галлуп, яку в Америці вважають засновницею концепції Дитячого музею. Вона стверджувала, що музей повинен стати місцем, де діти не тільки ознайомлюються з різноманітними експонатами, але й відчують себе учасниками численних цікавих подорожей та пригод. Її ідеї були підтримані Бруклінським інститутом мистецтв і науки, який передав музею два будинки і виділив частину колекцій для створення експозицій [4, 31]. Бруклінський дитячий музей став ініціатором нових принципів експонування та організації музейної роботи з дітьми, відразу здобув велику популярність у всій країні. Щорічно його відвідувало близько 94 000 вчителів і студентів. У 1938 р. з метою популяризації ідеї Дитячого музею про його діяльність було створено фільм «Дитина досліджує свій світ». Він користувався величезним успіхом і слугував навчальним матеріалом з проблеми візуальної освіти для розробки багатьох курсів для вчителів [2, 35].

У створенні дитячих музеїв США помітну роль відіграли праці відомого філософа, педагога і психолога Д. Дьюї (1859–1952) про створення нової школи, заснованої на особистому досвіді учнів. Він був прихильником залучення до шкільних занять предметів, що мають міждисциплінарний характер і посвячують дітей у реальність життя, – до активної самостійної діяльності, особистої відповідальності, вимагають активізації всіх органів чуття та поєднують розумову, дослідницьку і фізичну діяльність. Жодна кількість уроків з використанням наочності не може замінити, як уважав Д. Дьюї, спілкування з природою, ознайомлення із справжніми речами і матеріалами, з процесом виготовлення предметів, які «сприяють розвитку спостережливості, винахідливості, зростанню творчої уяви, логічного мислення і відчуття реальності, що перебуває в безпосередній боротьбі з дійсністю» [3]. Як стверджував педагог, практичні заняття сприяють розвитку спостережливості, винахідливості, зростанню творчої уяви, логічного мислення і відчуття реальності, що набувається з вітагенного досвіду. Нині такі програми-подорожі в історію, іншу культуру є в багатьох музеях світу. Вони побудовані за принципом: максимум самостійної діяльності і занурення в незнайому для дітей реальність. Таким чином, Джон Дьюї став автором дитячих музейних програм [3, 39].

У 1901 р. Смітсоновський інститут у Вашингтоні відкрив першу у США Дитячу кімнату, що стала надалі моделлю створення самостійних дитячих відділень при дорослих музеях. У процесі створення простору та експозиції Дитячої кімнати враховувалися особливості дітей: їх інтереси, сприйняття і

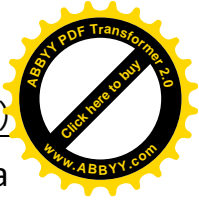
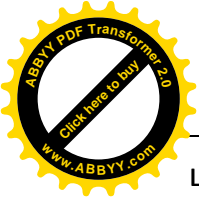
фізичні можливості. «Знання починаються із здивування і відкриття» – це гасло було написано перед входом. Експонати були розміщені низько, так, щоб маленький відвідувач міг легко і детально розгледіти їх. Традиційний етикетаж латинською мовою було замінено доступними для дітей поясненнями. До того ж значне місце в експозиції посідали «живі експонати» – акваріум з рибами, співочі птахи й різноманітні тварини [6, 47].

На межі XIX–XX століть у формування дидактичних основ педагогіки музейної діяльності зробили свій внесок представники різних країн, які опинилися в епіцентрі експерименту і пошуків. Послідовник Дж. Рескіна американський теоретик мистецтва Д. Гудд одним із перших визначив мету музею – ознайомлення з ідеями через музейні експонати. Д. Гудд убачав освітній потенціал музейної колекції не тільки і не стільки в можливості ілюстрування певних ідей. Він пропонував починати музейну освіту не з лекцій фахівців з музейної справи, а з вивчення музейної колекції, рухаючись від розглядання й осмислення предметів експозиції до усвідомлення ідей, які вони персоніфікують. Частково ідеї Д. Гудда були реалізовані музеєм Метрополітен, який створив велику систему музейно-педагогічних програм для різних категорій відвідувачів, що налагодили цілеспрямовану роботу з навчальними закладами [3, 19].

Новаторські ідеї Д. Гудда подальшого розвитку дістали в дослідженнях секретаря Бостонського музею мистецтв Б. Гілмана (1852–1923). Він виклав філософські основи діяльності художнього музею як центру культури, закріплюючи за музейною освітою найважливішу функцію сприяння освоєнню культури шляхом розвитку здатності особистості відчувати й сприймати навколишній світ. На особливу увагу заслуговує думка автора про пріоритет музейного об'єкта перед інформацією про нього і думка про педагога як організатора пізнавальної діяльності в музейному просторі [5, 22].

Ці ідеї були творчо реалізовані музеями для дітей, у яких створені інтерактивні зони інших країн. Експонати можна було розглядати, доторкатися, переміщати, випробовувати у роботі. Під час створення чергових виставок або відкриття нових залів співробітники активно залучали дітей, обговорюючи з ними розміщення експонатів з метою зручності їх огляду. Такий підхід значно підсилював освітню функцію музейної колекції, не копіюючи і не повторюючи методи інших соціальних інститутів, зокрема, школи, а організувати процес освоєння культурної спадщини у формах, притаманних саме для музею.

Концепції, що акцентують музейно-педагогічну спрямованість освітньої діяльності музею, поступово утвердилися у Європі. Формування

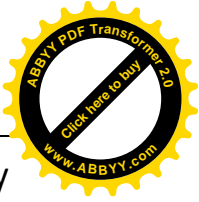
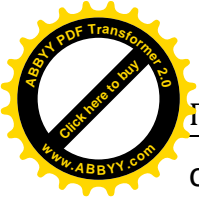

цієї ідеології пов'язане з ім'ям німецького педагога Альфреда Ліхтварка (1852–1914), викладача однієї з привілейованих шкіл Гамбурга. А. Ліхтварк відмовився від загальноприйнятої методики роботи з творами образотворчого мистецтва, коли головною фігурою є фахівець-посередник між картиною і глядачем. Варто відзначити, що сформулювати цю ідею йому допомогла критика традиційних (аудиторних) методів вивчення історії мистецтв у школі, основу якої становили розповідь про життя художника, історичну епоху та її відображення в картині, сюжеті або стилях, школах, техніці живопису. Він відзначав, що у школі немає умов для особистого переживання учнем творів мистецтва, а досить поширена думка про те, що достатньо, «щоб хтось інший докладно ознайомився з твором мистецтва і відзвітував перед нами», потурає формуванню поверхового ставлення, до музейного предмета [5, 26–27].

Новаторство А. Ліхтварка полягало в обґрунтуванні педагогічної цінності музейних колекцій, створенні моделі побудови освітнього процесу «від речі» (безпосереднього спілкування з експонатами) до їх творчого осмислення, інтерпретації, формування особистісного емоційно-ціннісного ставлення. Це передбачає перетворення учня зі слухача, який запам'ятовує ідеї та інформацію, у глядача-дослідника, який у процесі осмисленого спілкування з експонатом здатний формувати власну думку і доказово її обґрунтовувати та відстоювати, створюючи індивідуальну систему цінностей.

Погляди А. Ліхтварка були розвинені його співвітчизниками – К. Фолем (1867–1917) і Г. Кершенштейнером (1854–1932). Автор обґрунтовує необхідність особливої підготовки публіки до відвідування музею – «вправами для очей», тому що без цього більшість відвідувачів почувають себе безпорадними і «позбавленими права голосу в художніх питаннях» [7, 12]. Н. Фоль відзначав, що питання про те, у якому вигляді вони повинні здійснюватися, є найбільш суперечливим і важким. Педагогічні дослідження показали неефективність традиційного підходу до спілкування дітей з музейними предметами. Набагато важливіше для творчого навчання дитини – самостійно взаємодіяти з експонатами музею: підходити до них без упередженості, шукати їх пояснення в них самих, порівнювати, зіставляти, досліджувати, формувати свій погляд і доводити його, що, зрештою, створює умови для розвитку творчих здібностей.

У контексті нашого дослідження, важливими, видаються музейно-педагогічні погляди Г. Кершенштейнера. Він висловлює думки про те, що процес освіти не може зводитися до засвоєння певної суми знань; суть освіти – в залученні особистості до культурної спадщини, унікальним сховищем якої є музей. Музейні зали перетворюються у специфічний

освітній простір, у якому процес освіти становить активну пізнавальну діяльність учня, що оперує «не описом речей, а самими речами». На цих методологічних принципах ґрунтується створення музею природознавства і техніки в Мюнхені. Його колекція включала експонати, виставлені не тільки для огляду, але й для експериментування: повертаючи ручку збоку скляної колекційної шафи, можна змусити працювати друкарську машину, млин або модель парового плуга. У відділі повітря можна було спостерігати за вітром, який переносить насіння, або за роботою людини з повітряними апаратами тощо.

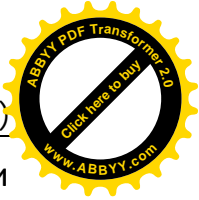
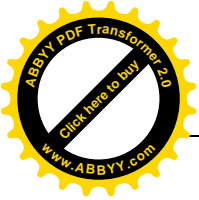
Подальшу розробку принципів музейно-педагогічної освіти здійснив Г. Фройденталь (1905–1990), який визначив школу і музей як дві сфери, кожна з яких реалізує освітню функцію у своїх специфічних формах, які безпосередньо впливають із природи кожного соціокультурного інституту.

У 1913 р. був заснований Дитячий музей у Бостоні. Ініціатива з його створення належала групі університетських викладачів і шкільних учителів, які ще з 1909 р. активно пропагували використання наочності в навчанні, застосовуючи частину колекцій Бостонського музею природничої історії на заняттях у школі. Тут же вперше були організовані спеціальні програми для сліпих і глухих дітей. Співробітники Дитячого музею Бостона налагодили міцні контакти музею і школи, широко практикували видачу експонатів і матеріалів для використання їх на уроках у школі [3, 61].

У 1917 р. було відкрито Дитячий музей у Детройті. Це перший в Америці дитячий музей, який виник як частина державної шкільної системи в результаті кооперації Музею мистецтв й Управління освіти Детройта. У перші роки свого існування Дитячий музей державних шкіл міста працював за трьома основними напрямками:

- організація курсів музейних занять, пов'язаних зі шкільними програмами;
- формування матеріалів з колекцій музею, які видавалися для їх використання на уроках у школах;
- підготовка позашкільних музейних програм, які відвідували батьки з дітьми у вільний час і у вихідні дні, що робило музей одним із центрів культурного життя міста.

У музейно-педагогічному процесі була відмічена принципова різниця між шкільною і музейною освітою, суть останньої – у пріоритеті музейного експоната як об'єкта освіти над інформацією про нього, у зв'язку з чим музейному педагогові відводилася роль «стимулятора» побаченого, а не носія знань [6, 52].

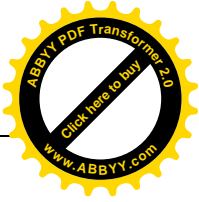
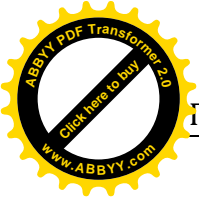
У 1925 р. Дитячий музей було відкрито у штаті Індіанаполіс завдяки зусиллям групи жінок–громадських діячок на чолі з Дж. Кері, яка створила власну концепцію дитячого музею, ураховуючи специфіку штату Індіанаполіс. Однією з найголовніших ідей було повернути увагу дітей до створення музею, навчити їх через самостійну діяльність цінувати і зберігати предмети, що залишилися від попередніх поколінь. Музей в основному було створено з тих предметів, які дарували діти та їх батьки, оскільки у штаті Індіанаполіс проживали вихідці з різних регіонів і культурних груп, то музей став місцем, де діти вчилися поважати і розуміти культуру інших людей. «Музей повинен створювати умови для освіти дітей, здорового відпочинку і накопичення знань дорослих» – таким був висновок першого етапу розвитку дитячого музею [4, 49]. Усі ці музеї були продуктом приватної педагогічної ініціативи, орієнтованої на освітні запити суспільства.

Дитячі музеї США стали стимулом до розробки концепції вітчизняного Дитячого музею. Дослідник-музеєзнавець А. У. Зеленко, побувавши у 1903–1904 рр. у Північній Америці, написав книгу про досвід її дитячих музеїв. Саме в діяльності таких музеїв учений убачав створення «нової культури людства» [4]. Свою концепцію Дитячого музею А. Зеленко обґрунтовував на чуттєвому сприйнятті дитиною світу.

Висновки. Таким чином, перші дитячі музеї створювалися з ініціативи приватних осіб або групи ентузіастів. Як правило, вони користувалися підтримкою значних державних музеїв, які віддавали дитячим музеям частину своїх колекцій. Створення дитячих музеїв як альтернативних освітніх центрів давало можливість практичного запровадження нових психолого-педагогічних ідей і методів у реальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленко А. У. Детские музеи Северной Америки / А. У. Зеленко. – М. : Работник просвещения, 1926. – 232 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком, Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Макарова-Таман Н. Г. Детские музеи в России и зарубежом / Макарова-Таман Н. Г., Медведева Е. Б., Юхневич М. Ю. – М., 2001. – 127 с.
4. Ребенок в музее. Новые векторы детского музейного движения / [отв. ред. М. Юхневич]. – М. : Академ. проект, 2006. – 125 с.
5. Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика : учеб. пособие / Б. А. Столяров. – М. : Высш. шк., 2004. – 216 с.
6. Хадсон К. Влиятельные музеи / К. Хадсон. – Новосибирск : Сибир. хронограф, 2001. – 196 с.
7. Tierkinder im Museum Naturhistorisches Museum Mainz. – Mainz, 1990. – S. 12.

РЕЗЮМЕ

В. В. Снагощенко. Становление и развитие детских музеев (XIX – начало XX вв.).

В статье рассмотрены зарубежный опыт создания и развития первых детских музеев в XIX – начале XX вв., проблема педагогического влияния образовательной среды детского музея на личность. Речь идёт также о формировании философских взглядов на образовательную цель и задачи музея известных педагогов XIX века.

Ключевые слова: детский музей, образовательная среда, музейная педагогика.

SUMMARY

V. Snagoschenko. Becoming and development of child's museums (XIX – beginning of XX century).

Foreign experience of creation and development of the first child's museums of XIX is examined in the article – to beginning of XX of century, problem of pedagogical influence of educational environment of child's museum on personality. Speech goes also about forming of philosophical looks to the educational aim and tasks to the museum of prominent teachers of XIX century.

Key words: child's museum, educational environment, museum pedagogics.

УДК 37:7.012:373.62

О. А. Фурса

Художественный институт моделирования
и дизайна имени Сальвадора Дали

НЕКОТОРЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПОСТСОВЕТСКОЙ СИСТЕМЫ ДИЗАЙН-ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены особенности профессиональной подготовки дизайнеров и развития системы дизайн-образования. Особое внимание уделяется содержанию, формам и методам обучения, формированию личностных качеств будущего дизайнера.

Ключевые слова: дизайн, дизайнер, дизайн-образование, пленэрная практика, культуротворческая среда.

Постановка проблемы. Дизайн – величайшее современное искусство. Плоды работы дизайнера, должны доставлять удовольствие тем, кто ими пользуется. Дизайн – это конструирование предметов потребления (вещей, машин, интерьеров и др.), основанное на сочетании удобства, экономичности и красоты. Дизайн стремится охватить все аспекты окружающей человека среды. Дизайн каждый обозначает по-разному, для кого-то это работа, для кого-то выражение себя, для кого-то жизнь. Современный дизайн сформировался и признан мировым сообществом как особая сфера человеческой деятельности в постиндустриальный период развития общества. Он воплощает в себе диалектическое единство социального, производственно-экономического, организационно-административного, информационного, личностного элементов,